

ALKAT ÉS KÖZÖSSÉG A SZELLEMI ÉLETBEN.

Az alant következők Joó Tibor egy könyvének¹ és Ortutay Gyula két «Bevezetésének»² olvasása közben, ellenőkre kristályosodtak ki. Amikor ennek a ténynek meghagytam a nyomait, tudtam, hogy ez az eljárás mód olyanokat tesz egyes — sokakkal, sőt a legjobbakkal is közös — gondolatmenetekért felelősekké, akiknél a hangsúly máson volt; máson, aminek érdemes és kitűnő megvalósításáról ezen a helyen a térhiány szólanom sem hagy.³ De nagyon fontosnak és meglepően szimptomatikusnak találtam, hogy jóllehet ez a két fiatal tudós egykép és igen helyesen, túl van az átlagos és hamis evolúciós fejlődésselképzelésen, — mintha Joó mégis minden más életnyilvánulási módot egybe- bemosni készülne egy inkább «politikaival», amely persze kevésbé «él»; Ortutay pedig époly feltűnően, nem tudná ellenmondás nélkül végső okokig vinni vissza, illetőleg elhatárolni a népmesék és balladák helyesen látott jellemvonásait. Remélem, okfejtéseim igazolni fognak és főleg meg tudják majd éreztetni, hogy az esetleges példálúvevés mennyire éppen e kitűnő munkák megbecsülését jelentette.

I.

Joó szerint, akinél ennek megállapítása inkább tör felületre, a történeti életben mindig az időtlen normatív szellem hajtja a szubjektív szellemet, amely az örökkévaló ősideák tanulmányozásában elmerülve és ezek megértése szerint valósítja a maga

¹ *Bevezetés a szellemtörténetbe* (Kultúra és Tudomány), Franklin, 1935.

² Buday—Ortutay, *Székely Népballadák* (= Sz. N.) Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, 1935. és *Nyírségi és Rétközi Parasztmesék* (= Ny. R. P.), Kner, Gyoma, 1935.

³ A munkákra magukra máshol, külön fogok visszatérni.

legjobb, egyéniségén túlmenő objektivációit, — az új objektivációt. A történet — mondja Sprangerrel — tele van renaissance-okkal, régi ideálok felújításával, régi kultúrkincsek új felhasználásával. A feltámadás módja örökké nyitva áll.

Azt hiszem azonban: bármennyire jellegzetes és uralkodó vonásunk is az öntudatos gondolkodás és az eltökélt (etikai) valószínűség, — az ember eleve nemcsak mint «szellem» azaz mint tudatos szubjektum, normákhoz igazodva, hanem hiány- és kényszer-érzésektől vezetve, ösztöneitől irányítatva, mint lelkes lény is hat a történeti fejlődésre, része a történelemnek, sőt: a szubjektív szellemben az öneki megfelelő ideális normarendszert mindig mint Joó is sejteti, apriori kellett az objektív világ irracionális kultúrhatásainak és ezekben az ösztönöknek is alakítaniok. Az emberi szubjektív lélek mindig nemcsak külső értékeszmények, hanem apriori biológiai előzmények, egy sereg aracionális és anetikus momentum alapján is foglal állást (jóllehet bizonyos eszképletek ezekben a megmozdulásaiban is nyilván alusznak), sőt elsősorban így foglal; akár értékekké emeltetnek — utólag, tudatosan — ezek a momentumok, akár maradnak magyarázatlan természetességnek és kényszerűségnek. Amennyiben viszont a szubjektív «szellem» és a szubjektív «lélek» állásfoglalása a valóságban elválaszthatatlan egymástól, nyilván történeti rezultánsaik: új tetteink is, mint változó egyes ötvözetek, megfelelően változó arányok szerint, majd olyan fejlődést fognak mutatni, amelyet mint egy látható és látott normának korszerű megújítását, *inkább* renaissancenak lehet; majd olyat, amelyet mint inkább a lélek örök eleve-adottságának ok- és alkalmoszerű meg-elevenedését, jobban revivalnek¹ lesz tanácsos minősíteni, maga a *teljes* történeti élet pedig természetesen mindig egyaránt és egyszerre lesz renaissance és revivalszerű. Valamely normatívumnak a pusztán-eltökélt objektivitása: nyilvánvaló elvi lehetetlenség, miután még a leggondolatosabb szubjektív szellem is, eleve, irracionálisán is meg van határozva.

Ám a racionalisztikus túlhajtás sokkal jobban zavar majd a túlnyomóan érzelmi-akaró habitusunktól, illetőleg pillanattól,

¹ Közelebről 1. Hagyomány és Fejlődés, Társadalomtudomány, 1935-35 kk.

biológiai-esztétikai «normák» szerint determinálódott nyilvánulásfajtáknál. Érthetően; mert amit a renaissance-szerű fejlődésképzelés felkínál, hogy t. i. valami egyszer-már-megvolt mintának «korszerűen» módosult visszatérésére gondoljunk, ez a valóságban nyilván csak addig a fokig foroghat fenn, ameddig a jelenség tisztán-gondolati karakterű volt. Olyan megmozdulásaink, mint pl. a költészetiek, amelyek lényegükben szükségkép örök emberi előreadottságaink reflexeinek tekintendők, — sohasem történhettek «először»; jelentkezéseik mindig sokkal inkább mint valami minta után sorbankövetkező megelevenedések, előzményektől független, csak belülről indokolt elevenné-válások lesznek. *Ezért* visz lejtőre, amikor pl. Ortutay ilyen egyoldalú «renaissance»-tempó szerint próbálja a helyesen «drámai»-nak felismert magyar-székely népballada eredetét megmagyarázni és ezt a viszonylag fiatal (XV—XVI. századi) műfajt meglehetősen bizonytalan kifejezésekkel szükségkép úgy minősíteni, mint a «régii hiedelem-világ»-nak, a régi kultúra-formának «még mindig a mélykultúrák talajába kapaszkodó» *maradványát*, amelynél még «az éneklés módjában, a versköltés, átadás, közösségi stílus alaptendenciájában» *elősejlik* «a primitív közösség protreptikus munkadala (?), a mágikus varázsének, a hősi dal» (a ballada — így mondja a Sz. N. egy helyén — «a mély kultúrák költési módjára *emlékezteti*, ahol «még együtt él a vallás és mágia szelleme, a megragadottság, a líra, az epika, a dráma, a tánc csírázó művészetével». Vagy amikor — Ny. R. P. — a népmese nemlogikus (dramatikus-érzelmi) elemeit is kénytelen természetesen egy régi állapot maradékainak látni, «amely az ú. n. primitív kultúrákban, még a görög kultúrában is, oly erős differenciálatlansággal *forrasztotta össze* (?) a kultuszt a mítosszal, a vallást a mese világával» és felteszi — úgy látszik —, hogy minden mesének van egy abszolúte tökéletes, hiánytalan őstípusa, az ősmese,¹ amelyhez mint reprodukálva megközelítendő normához igazodnak az itt-ott, rosszabb korban elmondottak, igazodnak a mesefák, hogy mintegy új életre keltsék azt a régi teljességet és szépséget: «a mesének pusztuló sajátos érvény világát»

¹ A fogalom ellen helyesen Gálos Rezső is, egy különben nem lényegező kritikában, It. Közl. 1935, 434. l.

amelyet az újabb-rosszabb változatok azaz mesemondók legfeljebb ha sejtetnek.

A valóságban nevezetesen, legalább is elsődleges, jóhiszemű esetekben, a görögök vagy a primitívek sohasem forraszhatták «differenciálatlanságba» (?) össze ezeket az «elemeket» és a mai ballada- vagy mesemondók sem akarnak a múlt tökélyének járószalagján egy hamvába-halt formát újraéleszteni: eleven költeményeik nem kísértetként visszajáró maradványok, hanem elsősorban alkati körülményektől, kiszámíthatatlanul determinált és szeszélyes görbék szerint létesülő revivalok.

Ortutaynak tehát, hogy helyesen lásson, tárgy természetéhez képest még inkább mint Joónak, már egyenesen elengedhetetlen lett volna, amit elmulasztott: előbb — maga előtt legalább — generálisan a szellemi élet keletkezését és fejlődését, azután speciálisan a költői műfajoknak abban elfoglalt helyét tisztázni. Amibe enélkül kényszerül, a bizonytalan kifejezőmódnak, a régi és új, még és már, mély és magas, paraszt és mű, maradvány és sejlés, stb.-féle megkülönböztetések sűrű szükségének, amúgyis régen figyelmeztetnie kellett őt, hogy a balladának és mesének csak történeti síkban való meghatározásával és fejlődés-elképzelésével nem a valóságot mintázza.

II.

A magunk részéről ismételtén kifejtettük, hogy az igazi *szellemi alkotás* nem katexochén gondolati termék; létrejötté, bár az emberi gondolkozóképeség egyszersmindenkori adottságához képest egy gondolatitól előzőtten és gondolatitól követetten, mégis pillanatnyilag mindig feltételez egy kábult (alvó) gondolatiságú, ú. n. szublogikus¹ lélekkonstellációt is. Semmi szellemi alkotás kezdeténél, mint alap nem lesz nélkülözhető és a maga alkat-sajátságaiival, a maga komplexitásának a gondoltos fordításával is, egyedül az a mindig egyéni és biológiai értékű, mindig másképp komplex és exlex *megmozdulás* lesz hivatott előre-

¹ A műszót, amelyet talán joggal tarthatok magaménak (l. Buda-pesti Szemle 1927, 257 k. és Ethnographia, 1931, 101 k.), Ortutay használja, Sz. N. 37. l., de nem az értelmének minden konzekvenciájával.

determinálni, amelyben — érthetően — a születésekor kikapcsolódott, logikusan-akaró, általános emberi sík is, visszatérve, differenciálándót és a maga eszközeivel értékke rögzíthetőt fog találhatni, illetőleg a szellemi élet egyes értékterületeivé fel- és kidolgoztatni. Más szóval: csak az életes alkati adottságok bizonyos jellegzetes találkozásai és termő megelevenedései követelhetnek formát, jöhetnek viszont a végtelen skálának ekként soha meg nem ismétlődő milyenségeiről csakis azzal fogunk tudomást szerezhetni, hogy ezeket ez a születési pillanatban ugyan alváraitélt — apriori determináló és aposteriori birtokba-vevő — gondolatiság regisztrálta és minősítette.

Bár mint *szellemi* alkotás él, minden ilyen objektiváció mégis az öntudatlan *lélekből* született meg. Amint éppen a mesével kapcsolatban egyszer Frobenius mondotta, hogy: csak mint egy *lelkes eredetnek szóbeli fordítása van*¹, ez így áll többékevésbé *minden* szellemi teremtdésre. Ezért kell aztán éppen az emberi szellem jelenségeinek az időbeni fejlődéstől meglehetősen függetlenül, azaz *csak* a gondolatiság mértékéig és ennek elengedhetlensége fokáig *bizonyos rendben*, különben — lényegibb előéletüknek determináló voltaához képest, — az amorph születési síknak a szeszélyes tartalmától még a közönséges, történeti síkban is befolyásoltatva, jelentkezniük.

A költészetben most már a közfelfogás is, jellemzően, nem a hagyomány ismeretét és a technikai tudást tartja fontosnak: költőieknek olyan szellemi alkotásokat szokás osztályozni, amelyeket külön pluszként bizonyos biológiai érdekeltég és vitális érték is segített meghatározni. Amelyeket jótékony hatás, teljesség- és teljesedés-érzés, a biológiai megerősödés hitét keltve, avat újracsinálandó élménnyé és vágyott céllá. Így a leírt módon létesülő szellemi jelenségek között a költőieknek nevezendőknél csakugyan: a hangsúly az eksztatikus és ahisztikus lelki pillanaton lesz, amelyben valami elintézetlen és elviselhetetlen indulat, egy a feszültséget dinamikusan, az értelem minden különösebb belevonása nélkül levezető, dramatikus kirobbanásba megy és megélőjét ezzel megóvjá a lelki krízistől. Éppen ezért lesznek,

¹ L. Paideuma, 1921, 20 és kk., v. ö. Im Schatten d. Kongostaates, 1907, 97. is.

még a költészet legkultúraltabb formáira is, bizonyos, sajátosan kétfelé beállított határeszközök jellemzőek, ú. m. ritmus, rím, alliteráció, refrén és parallelizmus, de általában dramatikus előadás (recitálás), esztétikai értékű szavak keresése s egyéb «értelmetlen» életszimptomák, mint a gondolati síkban az életmozdulatok megfogására és felidézésére legkészebb formák.

A költészet ilyen felfogása mellett azonban, csak nagyon is természetesen: ahhoz, hogy a varázskör záruljon és egy költői szempontból tökéletes teljesítmény bekövetkezzék, elvben nem lesz szükség az előző, tökéletes kísérletekre; a szellemi érték megjelenésének a lehetősége nyilvánvalóan nem annyira a történeti múlttól és «mélykultúrától» vagy ilyenek továbbéléseitől, mindig inkább egy individuális alapon, ma és bármikor jelenhető és jelenő, szublogikus (tettszerű) alboltozásnak a lététől, illetve megelevenedésre való hajlamától van meghatározva. Még egy a produkció és reprodukció határain bizonytalanul álló műfajnál, aminő pl. a mondott mese, — még az ilyen műfajoknál sem az «ős» —, csak egy célként bizonytalanul érzett ideál-forma a fontos. Hiszen ha az alkati alap fennforog, a múltban épúgy mint a jelenben vagy jövőben, a mélyben csakúgy, mint a magas kultúrában és a parasztnál nemkülönben, mint az úrnál (Goethe) «beteljesedhetik»; enélkül sehol. Egy mese újra, a régítől függetlenül is, megtalálható. A hasonló alkatok egykori, hasonló törekvései legfeljebb intellektuális úton megkönnyítői lehetnek egy új alkat tudatos önbeigazításának; a szóbeliség, vagyis az eleven, előadandó költészet (mese stb.) hagyományként érzett és őrzött «fordításai» legfeljebb segítsége az ú. n. reprodukálónak egy hasonló, termékeny élet-állapot felidézéséhez, de mindig csak segítsége. Egyéni érdekelttség vagyis a maga szükségletének megfelelő változtatások *nélkül* még az «előadó» sem reprodukálhat, mert nem csak-előadó; amint pl. a nép ajkára került műdalok, sőt a tudós föktől másolt «codexek» is a legújabb időkig okmányszerűen mutatják, hogy az igazi előadó-olvasó a költők tüzeinél szükségkép a *maga* gesztenyéjét szokta megsütni. A költői termék csak mintegy «társzerzők» útján él tovább és mindig külön, lassan tudatosodó önfegyelmzésnek kell a változtatás-nélküli másolásra és tradálásra ránevelnie, mert a dolog nem magán a «szövegen», hanem az egész élmény-bekövetkezésen fordul;

annyira, hogy minden hagyományozott forma nem csekély mértékben egyenesen akadályát is képezi az élményszerű költészetnek: rajta az egyéniségnek néha egészen feltűnő módon kell magát túltennie, hogy bár hasonló-fajta, mégis mindig szubjektív élmény-szükségletét kielégíthesse. Innen ered például az, amit a tudósok «zersungen» szövegnek vagy «értelmetlen» variánsnak szoktak nevezni,¹ jellemzően anélkül, hogy a nép vagy a gyermek mint a mese katexochén megélői, az ilyen szöveget ugyanúgy romlottnak vagy érthetetlennek találják. Ezek számára t. i. még természetes, hatást-nem-zavaró maradt, amikor a rosszul tudás vagy emlékezés, asszociáció stb., tulajdonkép már régen ellenmondásba vitte őket. A szóbeliség náluk feltűnő, abszolút szuverenitással kezelődik, egészen másodrangú jelentőségre van lesüllyesztve. Ennek a publikumnak nem *kell* észrevennie, hogy a Kalevalában Kullervó tulajdonkép «prolep-tikusan» vádolta magát: «Kullervónak szegény fia, ő eszelős sarjadéka, Oktalan egy ivadéka» (Barna F. ford. 1871, 232. 1.), mert az önvád szószerinti értékkel csak nővérenek a szájából logikus («Kullervónak szegény lyánya, Dőre bohó sarjadéka, Oktalan egy ivadéka»), aki *már tudja*, amit eredetét tudokló bátyja még nem tudhatott; a vérbűnt. Ugyanígy *csak minket* zavar szükségkép «A három árva» c. népballada egy változatában (Vikár, S. N. 1905, 6. 1. A) ez a diszformáció: «Van tenéktök mostohátok, Aki gondot visel rátok, Fejetöket megfésüli, *Orcátokat megvérezi*, A vacsorát is megfőzi»²; a «népnek» vagyis annak, aki a lejegyzett esetben az elmondást megélte, a szó, az egész összefüggésbe ágyaltan, épúgy nem számított szószerinti logikus értékében, mint akár pl. a «rongyos gubás legény» frázisnak ismétlődései: Arany—Gyulai, Népk. Gyűjt. I., 156. k.; stb.³

Mindamellettt a szubjektív élménysík uralma a költészeti jelenségekben nem abszolút és egyedül való: az életszükséglet egyéni kielégítéseinek is megvannak a határai és korlátozásai. Természetes ez, amennyiben az alkotások csak egy, a történeti

¹ A dologhoz: O. Böckel, Psychologie der Volksdichtung, 1906. 413. k.

² A B változatban a *dölten szedett* helyett már ellenmondás nélkül áll: «*Mögmosdati orcátokat*».

³ V. ö. még Th. Mann és a klasszikusok, E. Phil. Közl., 1916., 239. 1.

(gondolati, okságos) alapról való pillanatnyi reflexszerű elkapcsolódás által és az azonnal újrafelbredés kényszerű feltétele alatt következhetnek el: egy bármennyire «lelki» alkotás is a valóságban mindig csak az igazán való jelenhistoriai és szociális folytonosságából fog eredetni és arra lesz irányulandó. Minden időtlen és mégis szóba kényszerülő megelevenedésnek csak a körülvevő társadalom aktuális fejlettsége, nyelvigényei írván elő a formaruháját (csak egy közös «nyelv» útja vihet kifelé az egyik emberből a másikba), szükségkép a közönség vagyis a mindenkori társadalom fogja az élmény mindenkori «fordításának» az — egyénileg legfeljebb kicsit továbbvihető — nyelvét meghatározni. Azt, hogy pl. egyszerű hangkitörés, értelmetlen szótagisméltés (mint főleg a primitíveknél); vagy hangulatfestő praeludium (mint népdalaink kezdő soraiban);¹ vagy hideg és józan színben játszó szóművészet, azaz forma szerint már-már teljes élettagadás (mint Adynál, St. George-nél, Thomas Mann-nál) szükséges-e az élmény másokban való kellő hatásához. A költői, egyszóval mint tipikus szellemi alkotás egyszersmind, a mindenkori társadalmat is, mint a hagyományok elengedhetetlen alapját, fokozottan feltételezi. Sőt még lényeges különbség sincs a primitív és modern viszonyok költője, meg a «munkatársai» között. A névtelen primitív, akik csak az élen táncol és a mindenkitől tudott (-nak vélt) összefüggést hangossá teszi, ugyanabban a szoros összefüggésben és összeműködésben ugyanúgy csak «arasznyi jövőket» készíthet, mint modern költőtársa. Lényegében minden költészet szükségkép csak *communal poetry* lehet, szigorúan adott határokkal és lehetőségekkel, úgyhogy ezen az alapon is: bár a közönség aktivitása primitívebb körülmények közt talán kézzelfoghatóbb szokott lenni, a «népi», «paraszt», «mély», stb. vonásokat ebben a vonatkozásban: szószaporítás túlhangsúlyozni. Egy Heine-dal — állandóan variálva — válhatott népballadává, egy Wilde Oscar-féle modern mese — bevált motívumokból modernizálva — a maga publikumára ugyanazt a teljes hatást képes gyakorolni, mint a népre a magáé és Von der Leyen helyesen állapítja meg az «Ursprüng-

¹ V. ö. A költészet lényege és formája, Bp. Szemle, 1927. 600. sz. kül. 249. k.; Lényeg és Gondolat, Széphalom Ktár, 1927, 21. kk.

lichkeib) vagy «Primitivität zweiter Ordnung» egyenjogú hatását. A költészet mindig egy, csak a «Werke recht vollkommen» (Nietzsche) lesz,¹ viszont az ilyen művek megteremtéséhez mindig a költő és a közönség — a leader és fellow-performers — teljes «együttléte» és egymástkiegészítése szükségeltetik. Ez van a mindent mélyen és helyesen megfogó Goethe szavai mögött is, amikor az epikus és dramatikus költészetéről való levélváltás folyamán, 1797 december 27-én írja Schillernek: «... die spezifischen Bestimmungen sollten, wenn ich nicht irre, eigentlich von aussen kommen und die Gelegenheit das Talent determinieren . . . Warum gelingt uns das Epische so selten? Weil wir keine Zuhörer haben . . . bei uns (ist) das Drama die einzig sinnlich reizende Dichtart, von deren Ausübung man einen gewissen gegenwärtigen Genuss hoffen kann». A költő csak annyiban mondhat nagyot, hatásosan, amennyire ez jóllehet csírában vagy öntudatlanul, de elő volt az őt megtermő közösségben készítve.

III.

A költészet kommunális feltételeiből mindenesetre, mint kitűnő érzékű tehetséges népkutató, Ortutay sokkal többet és jobban lát meg,² mint általán szoktak; és többet-jobban főleg pl. Joónál is, aki mint történetfilozófus, a nemalkotó közönséget, a «jelentéktelen» tucatembert egyenesen mint természeti valóságot, tárgyi momentumot hajlandó kezelni, amellyel legfeljebb «dolgozik» a szellemnek ő szerinte igazán hordozó, «jelentékeny» vezetője. Mindamellett Ortutay is lényegileg mindig csak a múlt újjáteremtését várva, szintén nem jut odáig, hogy a közönség tudó előkészítettségét elengedhetetlen talajnak, adottságait mértéknek és *aktív* irányítónak értve, a költőt — «görögül» — pusztán az *ἴδιος ἐν κοινῷ* megelevenedésnek lássa. Aminthogy az sem élesen világos előtte, hogy nemcsak a primitívebb, hanem általában minden igazi költészetkeletkezéséhez döntő, legfeljebb

¹ Bővebben erről először Néhány szó a népköltészet perében, Napkelet, 1920, 222—225. 11. szoltam.

² V. ö. pl. Ny. R. P. 28 k.

bizonyos nem-differenciálódott, komplex alkattállapotok jelen-
 volta szokott lenni, ellenben szó sem lehet heterogén elemeknek
 differenciálatlansággal történő összeforrasztásáról (ami contra-
 dictio in adiecto), mert a dramatikusság tett differenciálatlan pillan-
 natának nincsenek elemei, illetve ezek csak egy más sík és más
 világ nyelvén lesznek mint mágikus, vallásos, lírai stb. elemek
 tudatosíthatók:¹ Ahelyett, hogy a valóságos, differenciálatlan,
 élményszerű költészeti terméket apotiori csak revivalnek, egy
 bizonyos, megfelelően egyéni, bár közviszshangra számítani
 alkalmas, komplex lelki totalitás új-megelevenedésének látná,
 ő ezt érdemben mindig csak egy ősminta tudatos-szándékolt
 újjáteremtésének tekintette és nem mondta ki, hogy minden
 költészet-magyarozatnak és fejlődés-elképzelésnek egyedül a
 biológiai alap megérteni-próbálása alkothatja helyes kiindulását
 s így a «mese» sincs kiveszöben, legfeljebb másul. Enélkül aztán
 számára pl. a kesergő-, bujdosó-, rab- és betyár-énekekben szük-
 ségkép «az első személyű hősdal emléke» mint «finn-ugor hagyomá-
 ny» fog tovább élni (Sz. N.), holott helyesen úgy igaz, hogy
 ugyanez a fajta «finn-ugor alkat» favorizálja és alimentálja eze-
 ket a valóságos balladákat is, amelyik a Jakubovichtól feltett
 fajta, egykori hősdalokat is teremhette (1. Honfoglalási hősi éne-
 keink előadásformájához, M. Nyelv, 1931.)- De még nem is ezek
 itt a legfőbb mulasztás !

A *mi* fejlődés-elképzelésünk, a költészet mivoltának meg-
 lelése után, apriori mint magától értetődöt követeli a költészet
 további osztályozásának a megértését és indokolását. Adott
 esetben, más szóval, mi természetes kötelességünknek tudnók a
 népmesének és a népballadának közelebbi, pontos helyét az ú. n.
 «költői» formák skálájában meghatározni. Iparkodtunk volna
 részletesen rámutatni, hol van és miért, ama különös költészet-
 fajták határa, amelyek szemben a mi értelmünkben vett modern
 «költői»-nek artisztikus forma-igényével és tiszteletével, ezt az
 oldalt az életjelenségéhez képest aránytalanul lényegtelenebbnek
 engedélyezik? és mi az az igazi sajátos funkció, amely ilyen külön

¹ V. ö. Von der Leyen, Volkstum und Dichtung, 1933. 10. 1. stb.,
 bár máskor ő is az egyáltalán nem ritka, hagyományos időhibával szokta
 magát kifejezni; v. ö. 20., 161. 1. stb.

megnevezéseiket (népmese, népballada) indokolta? Éppen ezért a magunk kétsikú költészetfelfogásunknak, illetve szigorúan következetes végiggondolásának a szükségességét és igazi jelentőségét az érdekelt magyar mese-kutatás is talán éppen abból a tényből fogja legjobban megérezhetni, hogy mindezeket a kérdéseket *Ortutay* fel sem veti, illetve felvethetőségük nála nincsen előkészítve. Az t. i., amit ő is, itt-ott elejt, elsősorban az a helyes meglátás, hogy a mese (és a ballada) súlypontja a szóbeliségen túl, a megélésben és a megélelésben nyugszik («szenische Widergabe»), — láttuk — általában *minden* igazi szellemi termékre és speciálisan az összes költészetiekre illik. Az viszont, hogy (feltűnően: magyarázat nélkül) ezeket a jelenségeket olyanokként tekinti, amelyekben az aktív mesélőnek reprodukálása jellegzetesen elválaszthatatlan a produkálástól, a «mondás» a költéstől, — ez minden ú. n. «*mythosra*» is épúgy áll. Pedig ha még oly igaz is, hogy a gyakorlatban a *mythos* mint ilyen, nehezen választható el a *mythikus* mesétől és pl. Malinowski¹ esetében el van hanyagolva a különbségtevés; ha igaz is, hogy mindenütt a világon a szerencsétlen vagy túlfeszített ember menekül a költészethez és az uitoto *mythos* épenúgy, mint a magyar népmese a komplex-eksztatikus élet-állapot «*poiesis*»-ét, végeredményben egy kép, a jótékony hatására szorulva kívánja, —mégis csak világos, hogy elvben a *mythos* és a (tündér)mese *nem-egyforma* «*day dream*»-ek! (Arról nem is beszélve, hogy sem *mythos*ban, sem mesében nincsen két egyforma eset, — amint erre minket a renaissance-szerű értékvalósítás tévhit voltának felismerése, illetőleg az alkat tényezőktől revival-szerűen meghatározott valóságos differenciálódási folyamatnak a természete megtanított — és egy-egy ilyen árnyalatnyalábót is legfeljebb az egyszerűség kedvéért szabad összefognunk.) A tipikus magyar népmese alaki, módbeli, esz-közi, stb. feltételei annyira *másféleképen* dinamikusak és egy annyira más életszükségletnek annyira másféle megelégitései, hogy az osztályozási sík talaján a külön névnek megfelelő elméleti külön-tartást lehetetlen elmellőzni; aminek persze még nem

¹ Myth in Primitive Psychology, 1926, I. fejt. 11 kk., kül. 31 kk.: a Trobriand sziget lakói közös néven is — libwogwo-nak — nevezik a történeti elbeszéléseket, legendákat, népmeséket (hearsay-tales) stb.

kell, sőt nem is szabad, az egyes komplexebb esetek erőszakos szétválasztását jelentenie.

Fel kellett volna tehát kérdezni, igenis, sőt elmélyülő tanulmánnyal felelni is kell majd rá, hogy túl azokon a kétségkívül helyes szempontokon, amelyekre a mythost illetően Afrika, Melanesia és Amerika bizonyos törzseit vizsgálva, már Frobenius, Malinowski és Preuss külön-külön szinte ugyanabban az értelemben jutottak¹ s amelyekről Ortutay is beszél, mik a magyar népmesének és népballadának a *külön* jegyei és alkat-ötvözeti feltételei; hol van a speciális helyök — a tőle persze fel sem állított — differenciálódási skálában, vagyis tehát: milyenek annak az állandó jellegű magyar lelki helyzetnek a legjellegzetesebb kellei, amely alapján ma is nyilván mindig ugyanúgy feljön, ahol egy népmesének vagy balladának nevezendő objektiváció (kor és egyén szerint mindig máskép) történik.

* * *

Befejezésül — főleg, hogy ez két, «ártatlanul meghurcolt» kedves és bizonyára megértő barátom előtt is mentségemre legyen — talán nem lesz túlságosan szerénytelen ama reményemnek adni kifejezést, hogy ezek a kiegészítéseim az ügy szempontjából mégsem bizonyulnak majd egészen feleslegeseknek. Tengelyükben esetleg nemcsak az ő igazi szándékaik jutottak így közelebb a magok zavartalan és teljes értelméhez, hanem újra és nyomatékkal sikerült velők szélesebb köröket is figyelmeztetnünk: egyfelől a renaissance-szerű mellett megfelelő esetben époly fontos, esetleg fontosabb revival-szerű keletkezéseknek, másfelől az aktív egyesé mellett a köz nem kevésbé aktív szerepének a jelentőségére.

Marót Károly.

¹ V. ö. pl. E. Ph. K. 1934. *34 és kk. és 1935. ²⁵ k.; Ethnographia 1934. 81 kk. és a szegedi Egyetemen 1934/35 I. f. é. «A mythos a görög vallás és irodalom történetében» cím alatt tartott előadásaimat. Lévy-Bruhl valamivel később (1935-ben) megjelent és főleg az ausztráliai és pápua mythosokat feldolgozó munkájával — La Mythologie Primitive, Paris, Alcan, 335 l. — amely bizonyos, bár csak bizonyos fokig más felfogást érvényesít (v. ö. V. Larock, Revue de l'Histoire des Religions, 1935. kül. 105 kk.) — mindkettőnknek vissza kellene térnünk.